

Panopticum

Han G. Hoekstra

bron

Han G. Hoekstra, *Panopticum*. Meulenhoff, Amsterdam 1946

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/hoek017pano01_01/colofon.php

© 2016 dbnl / erven Han G. Hoekstra

Panopticum

Dwalen door kamers, gangen en portalen,
De wezens vinden die men is geweest,
Schooljongen, ambtenaar, vrek, dief, bruut, beest,
Engel, dwaas, nietsnut, halfgod. Duizend malen

In andere gestalten leeft de geest.
Hier drinkt mijn drinkebroer uit zijn bokalen,
Daar mint mijn minnaar; door de kamers dwalen,
Maar door die eene kamer toch het meest.

Is het al lente? Tuindeuren staan open,
In 't raamkozijn passer en gradenboog.
Scheef staat de stoel. Is het net weggelopen?
Ik zoek, en in de hoekkast zit het dan,
En spotlucht met een onderzoekend oog.
Kiekeboe, zegt het kind tegen den man.

De ceder

Ik heb een ceder in mijn tuin geplant,
Gij kunt hem zien, gij schijnt het niet te willen.
Een binnenplaats meesmuult ge, sintels, schillen,
En schimmel die een blinden muur aanrandt,
Er is geen boom, alleen een grauwe wand.
Hij is er, zeg ik, en mijn stem gaat trillen,
Ik heb een ceder in mijn tuin geplant,
Gij kunt hem zien, gij schijnt het niet te willen.

Ik wijs naar buiten, waar zijn ranke, prille
Stam in het herfstlicht staat, onaangerand,
Niet te benaderen voor noodlots grillen,
Geen macht ter wereld kan het droombeeld drillen.
Ik heb een ceder in mijn tuin geplant.

Nog niet ontbrekende

Wakker worden in het lieve licht,
En verwonderd weten hoe de dingen
Van den avond mij opnieuw omringen,
Hoe het boek nog op de tafel ligt,

Hoe de witte hyacinthen geuren,
Hoe de boiler volloopt voor het bad,
Hoe 't rumoer buiten opnieuw opspat.
Stil liggen naast dingen, klanken, kleuren,

Zelf die drie zijn, in één vorm vervat.
Wakker worden, en nog niet ontbreken,
Stil de hand, die, dralende op de deken
Wil bewegen, maar zij wacht nog wat,

Tot de barre waan van taak en plicht
Overhand neemt op het ledig zinnen.
Maar 't traag hart weet nog alleen dit eene
Wakker worden in het lieve licht.

Jozef wakende

Het kind sliep en zijn moeder sliep.
De man, in het winternachtuur,
Meenende dat zij zachtjes riep
Stond op van zijn plaats bij den muur.
Maar zij sliepen beide en hij liep
Langzaam terug naar het flakkrend vuur.

Wierp hout bij, een tak, nog een tak.
En weer zittend gaand hoorde hij
Hoe fel buiten de wind opstak.
'Al was alleen een stal maar vrij
Toch nog warmte en een onderdak,'
Dacht hij, plotseling bijna blij.

Het bitter en kwellend gevecht,
Geloof tegen twijfel, was uit,
Door de komst van het kind beslecht.
Uit het halfduister recht vooruit
Kwam van warm hooi de weeë lucht,
Van vee 't snuivend nachtgeluid.

Jozefs hoofd zonk. Niet slapen gaan,
Dacht hij nog en toen sliep ook hij.
Een ster bleef boven den stal staan.
En over de blinkende wei
Kwamen haastig de herders aan,
Schreden koningen naderbij.

Moeders jongen

Vandaag is mij de tijd teruggesprongen
Tot waar uw oog en adem rond mij bleven,
Toen uwe zachte hand het warme leven
Streelde dat zich uit u had losgewrongen.

En 'k raad de pijn, moeder, door u verdreven
Opdat ik van het heil zou zijn doordrongen
Dat gij vond in 't mysterie: moeders jongen,
Den laatsten droom die u nog werd gegeven.

Hoe zwaar weegt nu, dat ik het wezen zou,
Moeder, die dezen dierbren droom ontkende,
Die werd in woord en metterdaad ontrouw
Aan wat uw hart zich koesterend gewende.
Zie, reeds wil achter u een and're vrouw
Den droom weer droomen, dien mijn zoon zal schenden.

Rondeel

De domheid bot haar uit het oog,
Nochtans moet ik haar minnaar wezen
En van haar slaap mijn noodlot lezen;
De vinger schrijft haar wenkbrauwboog,
Schrijft naast haar oor den epiloog:
'Vandaag nog, maar geen dag na dezen
- De domheid bot haar uit het oog -
Moet ik nochtans haar minnaar wezen.'

De vloed kwam op; de golf bewoog
En is in de eerste van de krekken
Zonder bezinnen uitgeweken.
Ik werd een golf, de vloed steeg hoog,
De domheid bot haar uit het oog.

Verzen om harentwil

I

De avond zweeg achter het raam,
Binnen ging zich het hart te buiten;
Als altijd bereid te muite
In naam van een nieuwen naam.

Want rusteloos knaagt en fervent
De onvreê met het verkregene,
Aan bezit was mij nooit iets gelegen,
Alles aan het levend moment.

Opnieuw muite het hart en zij
Voor wie het weer zoo ver kwam
Speelde zwijgend met haar en kam
Pookte 't vuur op en keek naar mij.

II

't Voorjaar slaat door de meidoorn heen,
Alleen bleef ik niet meer alleen;
Tweezaamheid heeft het hart veroverd
Dat in zichzelf verloren scheen.

Ben ik dan niet meer die ik ben?
'k Herken niet wat ik jaren ken,
De liefste heeft de stad betooverd
Tot in haar fijnste vezelen.

III

Ver van uw lijflijke aanwezigheid,
Alleen op een bedauwde morgenwei,
Zijt ge mij toch zoo grenzenloos nabij
Dat het niet deren kan dat ge er niet zijt.

De hemel wenkt mij met een eender blauw
Boven het gras dat als uw peluw geurt,
En rondom ligt het landschap bont gekleurd:
De bloemen van uw kleed, nog onder dauw.

De linde ritselt u opnieuw nabij,
En in een windvlaag waait uw stem weer aan.
Vanavond kom ik zingend bij u aan,
Maar niet dichters dan nu, niet dichters bij.

IV

Onder dat eene dak in Amsterdam,
Omsingeld in het dagelijksch domein,
Ligt onbenaderbaar van mij te zijn
De liefste die me ontkwam.

Gekweld maar onverlet, en in de schrijn
Harer eenzelvigheid niet vleugellam;
En wie haar ook bezat en wat hij nam:
Van 't schoonste alleen den schijn.

Anders zouden haar oogen zoo niet staan,
Die twee met blinkende verwonderingen
Gevulde, lichte en los zwervende dingen,
Die zij straks, als zij zal zijn opgestaan,
Van nacht en noodlots grillighede' ontslagen
Weer bloot zal geven en de stad ronddragen.

V

De wereld werd een onbetreurd gemis. -
Wij die haar, zijde aan zijde ontwijkend, lieten
Voor wat zij was, een grijze belt vuilnis,
Enterden de eerste stilte waar we op stieten.

Het was een huis, het was zelfs nog een huis
Dezer bijna ontkomen aarde, er riepen
Stemmen nog vage taal, maar het geruisch
Was hoog en helder waar wij bij insliepen.

Wij, aartsverkwisters die, zonder bezit
Of heul dan de ander waren saâmgedreven,
En haar nachstem zeggende: Buiten dit
Zijn immer alle dingen om het even.

En later, en mij languit toegewend,
Haar blank lichaam, ontspannen ingesluiemd.
O wereld, waarom ooit dit hart verwend
Met nachten van haar ademtocht doorhuiverd.

VI

Slordig de wolken zeilen
Door 't nachtelijk kwartier,
De maan blinkt tusssen de ijle
Flarden van 't wolkenwier,
Daaronder duizend mijlen
Ga ik en wensch u hier.

Gedoemd de straat te slijpen
Tot in den morgenstond
Voel ik den nood weer nijpen
Van 't hart, opnieuw gewond.
De morgen wil niet rijpen,
O lief, waar is uw mond?

't Is al dat ik hier derven
Moet en niet derven kan.
'k Zal blijvend u omzwerven
Hoezeer ik u verban.
O lucht vol grauwe verven,
O lot wat is uw plan?

De burgers en de boeven
Verbleeken in de maan,
Zoozeer op losse schroeven
Als ik kan niemand staan.
Al wat ik pas mocht proeven
't Is zoo ver hiervandaan.

't Hart klemt met duizend klemmen
Aan wat ik van u mis,
De rede die 't moest remmen
Schuilt in de verste nis,
Het lot is niet te temmen
En 't blijft al ongewis.

Slordig de wolken zeilen
Door 't nachtelijk kwartier,
De maan blinkt tusschen de ijle
Flarden van 't wolkenwier,
Daaronder duizend mijlen
Ga ik en wensch u hier.

Voor A.v.R.-B.

Holland

De grijze luchten boven 't lage land
Spieg'len in de traagstroomende rivier.
Ik rijd er langs en voel me met dit hier
Onzegbaar, tot benauwens toe verwant.

Holland, gras, polders tot de horizon,
Blinkende plassen, wilgen op den dijk.
Hadden zij die wegtrokken toch gelijk?
Over een wolkrand kruipt een bleeke zon.

Kwatrijnen

Zoolang de oorlog, dwars door zijn alarmeren,
Gedoogt dat wij ons aan elkander warmen,
Zal ik het leven niet verbeteren,
Vanavond wil ik slapen in uw armen.

*

Ik zie mijn hand, zij zal mij eens begeven.
Ik zie het zonlicht op het water beven.
Ik hoor de stem, die mij het liefste is.
Ik schrijf: een snel, smal randschrift op het leven.

*

Vanmorgen zei mijn vader: kind sta op.
Vanmiddag plukte ik grijs haar uit mijn kop.
Ik moet nog leven, nog ik weet niet wat doen;
Vanavond geeft het hart zijn laatsten kloep.

*

Ook wie het lot in eigen handen neemt,
Den doolweg volgend die 't gemeen bevreemdt,
Vindt overal de tirannie der raadslen;
En van de vrijheid slechts wat er naar zweemt.

Het wachtwoord

(Denkend aan H.M.)

Altijd en eeuwig soldaat.
Eenzaam, verbeten; en honds
Trouw aan den meter gronds
Waar het altijd en eeuwig om gaat.
Hij ging, viel uit de rij,
Wie, waar hij stond bleef staan?
Ander wachtwoord dan hij
Uitgaf richt het bestaan.

... De wolken leunen weer laag
Op den rand van den horizon.
Torens, dorpen en dijken
Strak in het grootsch perspectief
Van dit grauw en gesloten land.
Traag komt de zon,
Het nadenkend water
Blinkt in zijn nederlaag.

Overrompeld op eigen erf
Loop ik onder de vloedgolf uit,
Kaal en verkild tot op 't nerf,
Vaal in een vale huid.

Dit uur is hij vergaan,
Weggedaan in den dood
Waarmee het leven begint.
't Vers waar de ziel op drift
Haar kurve in heeft gegrift
Blijft parool onder elk bewind.

Ballade van het eigen land

Geen zwerver, steeds in Holland kind aan huis. -
Onwillekeurig sprak ik er wel van,
Het moet zijn doorgeklonken, ook al werd
Het niet rechtstreeks door mij gezegd; het hart
Heeft daar de hand in, dat ontdekt men dan
Eerst later, in een woord, in hoe het huis
Waarvan men sprak alleen in Holland staan kon.

Heb ik ooit zee gezegd, het was de Noordzee. -
Voor mij zal immer weer een branding breken
Als, onverschillig bij Terheide of Groet
Haar golfslag aan deez' stugge kusten doet.
En steeds als ik van duinen kwam te spreken
Zongen de grijsdoorwaaide koppen mee
Vanwaar mijn kinderoogen zee inkeken.

Wolken gaan achterlangs den Westertoren.
Kende ik ooit andere dan die daar voorbijgaan,
Langzaam, van noord naar zuid, van zuid naar noord,
Voorbij het grijs dat bij dit land behoort.
Volk langs zijn voet en wolken langs zijn weerhaan,
En wie, dat jaren ziende, hier werd geboren
Raakt er meer dan hij weten wil verslaafd aan.

Wat zegt men dan nog als men wereld zegt?
Zij is het onbeproefde complement
Tot een bekender en beproefder part
Waar de wieg stond, de sponde staat, het hart
Tot kloppen kwam en er, weerstrevend, went
De spanne tijds voordat het, weggelegd,
Door de aarde weer als oerstof wordt herkend.

Gisteren huisheer en te gast vandaag
Vraag ik den wind, die aan het raam komt rukken:
Kan men land, landschap, dijken en rivieren
Beminnen boven andere? Is hier een
Herbergzamer verblijf nabij de nukken
Van weer en wind en van een volk dat traag
Van denken is en doen, traag te verrukken?

Reizend bij avond door het schemerend laagland
Denk ik: Holland, de rimpels van uw huid
Kweekten een vreemde trouw, norsch maar voldragen.
Droefenis is doorleefd en nederlagen
Van hart en land doorleden, nu ontsluit
Zich een omneveld, onherkenbaar voorland,
Reeds kreeg het eendere ding ander geluid.

Verlieze 't woord zijn klank, de munt haar waarde,
Hart, wil nog weerbaar en hoogmoedig zijn
Nu 't uur verloopt, nu alles zwenkt, bedenk:
Een land blijft als een vrouw een vreemd geschenk,
Men wil er leven, thuis zijn en niet thuis zijn,
Er is geen plek waar men voorgoed kan aarden,
Maar wat is aarden? Het *is* vrij en vreemd zijn.

Princes, de ziel is ruimte's meesteres,
Het lijf heeft deze wereld te verzwerven.
Het late middaguur bloedt langzaam dood
Tegen de holten van het avondrood,
Al wat de middagganger kon verwerven
Valt slag op slag uiteen in bres na bres.

Princes, wijs het kristal tusschen de scherven.

De gedeerde

Ik riep haar om het uur te deelen,
Zij kwam, het uur was overvloed.
En 't hart, bij de oudste zijner spelen
Vond zijn oorspronkelijken gloed.

Laat die ons, zei ze, zegend schenden,
Slechts de gedeerde is ongedeerd,
Die zich steeds van dit vuur afwendden
Zijn nooit gloednieuw, brandschoon gekeerd.

Zij sprak dat zoo niet uit, het stond
Bij haar geschreven in taal, beter
Dan welk geleerde in teekens vond.
Zij was die taal zelf, elk betweter

Zoo hij zien kon hoe zij daar lag
Voor 't venster en met zorgeloos lichte
Blikken over haar stad uitzag,
Zou zwijgende voor die taal zwichten.

En ik, betweter noch geleerde,
Beaamde wat zij zwijgend zei:
Slechts de gedeerde is de ongedeerde,
Door 't vuur gezegd, maar verder vrij.

Wat zijn ons dan de schorre kelen,
Wereld, waarin uw haat uitwoedt!
Ik riep haar om het uur te deelen,
Zij kwam, het uur was overvloed.

Denk aan mij terug

Denk aan mij terug als ik ben weggegaan,
Ver weggegaan naar het doodstille land
Waar ik vergeefs zal zoeken naar uw hand,
Noch, mij half omwendend, kan blijven staan.
Denk aan mij terug als 'k niet meer kan verstaan,
Hoe uw stem onze toekomst overspant,
Denk aan mij terug, stil en begrijpend, want
Het werd te laat voor smeekbede of vermaan.
En als gij ooit me een wijl vergeten mag
En later weer herdenkt, betreur het niet,
Want als bederf - of duister - 'n spoor naliet
Van de gedachten die ik heb bezeten,
Win liever uit vergetelheid een lach
Dan aan mij denkende U droef te weten.

(naar Christina Rossetti)

Te ruste gaan

Te ruste gaan, voorbij leed en gedaver,
Te ruste gaan, al strijd en schrik vergaan,
Sneeuwkoel en wit, van vriend en liefste ontslagen,
Te ruste gaan.

Het hart niet droefvermoeid meer of ontdaan,
Niet meer gekweld door noodlots wisselslagen,
Te ruste gaan in droomloos slaapbestaan.

O diepe slaap, de zangers in de blaadren
Wekken haar niet, geen windstoot roert haar aan.
Onder purperen thym en purperen klaver
Te ruste gaan.

(naar Christina Rossetti)

Eros

Der wereld zin is kort,
Lang en bont het rapport; -
Bemind zijn en beminnen;
Menschen noch goden raken uitgeleerd,
Er valt, hoe vaak ook men het wendt of keert,
Meer wijsheid niet te winnen.

(naar R.W. Emerson)

Hélas

Van iedre hartstocht 't klare instrument,
Werd de ziel speelgerei van wind en weêr,
Gaf ik het daarvoor prijs, mijn streng beheer
En wat 'k voorheen als wijsheid had erkend?

Op het dubbelbeschreven perkament
Mijns levens kraste een lichtzinn'ge veêr
Wijsjes voor virelai en dwarsfluit neer,
Wat al geheimnis werd erdoor ontkend!

Eens mocht ook ik rondgaan door lichte landen,
Ontlokken aan dit wanluidend bestaan
Eén gaaf accoord, een godd'lijke offerande:
Is die tijd dood? De roede in mijn handen
Raakt nauw - o, romantiek - uw wonder aan.
Moet de ziel haar bestemming zóó ontgaan?

(naar Oscar Wilde)

‘Non sum qualis eram bonae sub regno Cynarae’

Vannacht, o dezen nacht, viel uwe schaduw tusschen
Haar en mijn lippen, Cynara, uwe adem schoof
Huilvrend over mijn ziel, temidden wijn en kussen;
O hart dat naar u haakt, troosteloos in rouw,
Ja, ik was troosteloos en boog het hoofd:
Immer bleef ik, Cynara, naar mijnen trant u trouw.

Gansch den nacht op mijn hart voelde ik haar warm hart slaan,
Den nacht lang lag zij in mijn armen, speelde en sliep,
O veile mond, die zoeter kussen af kon staan;
O hart dat naar u haakt, troosteloos in rouw,
'k Ontwaakte waar een vale morgen riep:
Immer bleef ik, Cynara, naar mijnen trant u trouw.

De wind dreef mij, Cynara, veel heb ik vergeten,
Slordig en mateloos versmeten roos na roos,
O dans, die rond u van geen leliën wilde weten;
O hart, dat naar u haakt, troosteloos in rouw,
Jaren gingen, de dans was eindeloos;
Immer bleef ik, Cynara, naar mijnen trant u trouw.

Naar vuriger wijn, dwazer muziek heb ik gesmacht,
Maar waar het feest verliep, de lampen doofden,
Viel uwe schaduw, het was uwe nacht;
O hart, dat naar u haakt, troosteloos in rouw,
O honger, naar wat uw lippen beloofden,
Immer bleef ik, Cynara, naar mijnen trant u trouw.

(naar Ernest Dowson)

Monoloog

Nooit zeer hardnekkig maar bij vlagen fel
Kwelt mij de vraag: wilde het leven toch
Anders geleefd zijn, minder zelfbedrog,
Minder geneigdheid tot het eenige spel,

Dat ik, telkenkeer sceptischer najaag?
Maar men richt zich het leven zelf niet in,
De dingen wekken daden, wier begin
De charme inhoudt van een open vraag.

Beurtlings keert pijn, wanhoop, bevrediging,
Daarin een trouweloosheid, die de vrees
Al niet meer wekt dat zij nog eens geneest,
Hoogstens ontkracht wordt tot herinnering.

De muur

Bijna verloren in haar lichaamstuin,
IJverig op weg met mij onder te domplen
Komt een verwachting, die 'k moet doen verschromplen,
Doorbreken in het glanzend donkerbruin

Van 't oog, en de gereede lust vergaat
Tot stroeve onlust, men zou uit haar oogen
Dien blik wegschreeuwen willen; ijdel pogen,
Er zal geen kans zijn, dat zij het verstaat.

Te weinig comediant om argeloos
Het warme antwoord op dien blik te veinzen,
Al bezig, onbewust, terug te deinzen
Hoor ik haar vragen: waarom ben je boos?

Misschien

Misschien wordt later ook dit hart gekweld
Door vrees en onrust om een zeer beminde,
Om dat paar oogen, om diën mond, om hâar.
Nog is het zoo, dat die mij vergezelt,
- Die zorgeloze en gelijkgezinde, -
En dat ikzelf van die vrees niets ontwaar.

Maar wie te vaak een einde heeft zien komen
Aan wat hem lief en van zelf sprekend was,
Gelooft niet meer aan onherroep'lijkheden.
Nog droomt hij, want wat was hij zonder droomen?
Nog mint hij, maar de windvlaag aan de reede
Noemt liefde een lichten voetstap in het gras.

Machteloos weten

Machteloos weten, dat wat mateloos
Begeerd werd en bemind tot onverschillig
Bezit verdorren kan, dat men onwillig
Nog streelen blijft, kalm en gedachteloos.

De hand, die op den stoelrand talmen bleef,
De goudschampen op het ontbonden haar,
De oogen, 't overal herkenbre paar,
Men dacht: die heb ik lief, zoolang ik leef.

Het leven is een weergalooze roover.
Het aschblond haar, de oogen en de hand:
Alles bleef uiterlijk onaangerand,
Slechts van het onvervangbre bleef niets over.

Ochtend in Hoorn

Geluiden waar de wereld mee ontwaakt,
Maken mij stiller nog dan ik al ben,
Een hond die blaft, een kind op klompen en
Een man die fluitende een schuit losmaakt.

Dat is het leven, simpel en volmaakt,
Waar 't rythme der oneindigheid in fluistert,
Waaraan dit hart zoo hevig is verkleisterd,
Dat het verzaakt maar nooit geheel verzaakt.

Geluiden waar de wereld mee ontwaakt,
Waar ik zoo grensloos graag naar lig te luist'ren,
- Laat mij ze hooren tot het laatste duist'ren,
Wanneer dit hart zijn stillen maatgang staakt.